

KÖZLEMÉNYEK

SZABÓ LÁSZLÓ

KATONAI ELMÉLETEK ÉS NÉZETEK A KÉT VILÁGHÁBORÚ KÖZÖTT

Az első világháború a hadművészet számos olyan kérdését vetette fel, amellyel a szemben álló felek menet közben csak részben tudtak megbirkózni és megoldásuk a két világháború közötti időszak katonai szakembereire, teoretikusaira várt. Ilyen volt a hadművészet legfiatalabb ága — a hadműveleti művészet — elméleti kérdéseinek tisztázása, az állásháború zsákutcájából való kijutás feltételeinek megkeresése, vagyis az összefüggő védelem rövid idő alatti áttörése és a hadműveleti mélységben folyó tevékenység problémáinak megoldása.

Serkentőleg hatott a katonai szakemberek munkásságára a két világháború közötti nemzetközi helyzet alakulása is.

A Nagy Októberi Szocialista Forradalommal kezdetét vette a kapitalizmus általános válsága, amely kiterjedt a burzsoá társadalom minden területére. A világ egyhatod részén létrejött szovjet állam és a burzsoá országok közötti világméretű ellentmondás elsődlegesen nyomta rá bélyegét a politikai, gazdasági és katonai viszonyokra.

A második világháborút megelőző két évtized leglényegesebb sajátossága az volt, hogy már két egymástól gyökeresen eltérő társadalmi-gazdasági rendszer határozta meg a világ képét és ezek fejlődése eltérő módon alakult. A szocialista rendszer gyors ütemben, egyenletesen, válságoktól mentesen fejlődött, a kapitalista világban válság válságot követett.

A huszas évek végén kirobbant gazdasági válság alapjaiban rázta meg a tőkés világot, míg a Szovjetunió ebben az időben az első ötéves terv feladatainak végrehajtásával nemzetközi méretekben is számottevő gazdasági hatalommá növekedett.

A kapitalista országok csak a harmincas évek elején kezdtek kilábalni a válságból. A tőkésök a válságból való kijutást a hadiipar fejlesztésével akarták meggyorsítani. Ez a törekvés tovább mélyítette az ellentéteket és fokozta a háborús feszültséget. A tőkés országok politikai és katonai vezető körei az egymással szembeni ellentétek erőszakos megoldásának elképzelései mellett elsősorban a Szovjetunió elleni fegyveres fellépés lehetőségét fontolgatták.

Mindezek meghatározó módon éreztették hatásukat, mind a burzsoá

katonai szakemberek, mind a szocialista állam biztonságáért tevékenykedő szovjet katonai teoretikusok munkásságában, amelyben jelentős helyet foglalt el a nagy csoportosítások bekerítésének, valamint gyors megsemmisítésének kérdése, és amelyben nagy figyelemmel igyekeztek tisztázni az új harceszközök (harckocsik és repülőgépek) hadművelési-harcászati szerepét.

Az eredmény olyan katonai elméletek megszületése lett, amelyekben legtöbbször a harckocsik és repülőgépek alkalmazásának kérdéseivel foglalkoztak. A két világháború közötti időszak katonai irodalmában nagyon kevés azoknak az elméleti műveknek a száma, amelyek valamilyen formában ne foglalnának állást a fegyvernemeknek a fegyveres küzdelemben betöltendő szerepéről.

A harckocsik híveinek elképzelései „a páncélos, vagy gépesített háború” elméletében foglalhatók össze. Azt várták, hogy a nagy tömegben alkalmazott harckocsik már a háború elején szétzúzzák az ellenséget és rövid idő alatt kivívják a hadművelési és ezen keresztül a döntő hadászati sikert. A harckocsik ilyen alkalmazása mellett a huszas évek elején először az angol teoretikusok, *Fuller és Liddell Hart* emeltek szót, első világháborús tapasztalataik alapján. Különösen Fuller tábornok — a cambrai-i „tankcsatában” részt vett angol harckocsihadtest vezérkari főnöke és a támadási terv szerzője — hirdette a csapatok gépesítésének és a harckocsik tömeges alkalmazásának szükségességét. A jövő lovasságát a páncélosokban látta, a mozgékonyt többre becsülte a páncélvédettségnél. A mozgékonyt — véleménye szerint — mindennél többet ér, mert lehetővé teszi az ellenség meglepését. „A fegyverek megváltozása magával vonja a háború jellegének megváltozását — írta.

— Mivel a jelen korszak nagy mértékben a gépek korszaka, a háborúknak is hasonló jelleget kell öltetniük, tekintve, hogy a katonai szervezet követi a polgárit... Napjainkban, a fejlett országokban az ipar túlsúlyba került a mezőgazdasággal szemben, ezért bizonyosra vehetjük, hogy a hadsereg szervezete is megfelelő módon fog továbbfejlődni, egyre inkább a gépekre fognak támaszkodni, amelyek a jelenlegi civilizáció fő mozgatói... Minthogy a gépesítés alapja az ipar, nyilvánvaló, hogy a jövőben csak iparilag fejlett országok vívhatnak sikeres háborút. Amikor a háború még a ló erején alapult, mint a középkorban, az olyan ország, amely nem rendelkezett megfelelő mennyiségű »ló«-erővel, aligha vehette fel a harcot egy olyannal, amely e tekintetben fölényben volt... Napjainkban egy iparilag fejletlen ország jelentéktelen gépkocsiparkkal lényegében véve védtelen lesz a támadóval szemben.”¹

„...A hadseregek gépesítése és motorizálása teljesen megváltoztatja... a harc megtervezésének a folyamatát...” Fuller elismerte, hogy ezek forradalmasítják a hadviselést, és olyan módosításokat követelnek, amelyek ellentmondanak a hadseregek jelenlegi kiképzési rendszerének. „Valószínűleg az egész rendszert át kell alakítani” — írta. — De úgy vélekedett:

¹ Szemelvények a burzsoá katonai teoretikusok műveiből (3.) A páncélos háború elméletének képviselői (a ZMKÁ kiadása, 1972) 52—53. o.

függetlenül attól, hogy a hadseregek gyalogosokból, lovasokból, vagy motorizált kötelékekből állnak, lesz erőkkal való gazdálkodás, összpontosítás, meglepés, biztosítás, támadás, mozgás, védelem, együttműködés stb. Ezeket Fuller a fegyveres küzdelem változatlan alapelveinek nevezi. „Nem új típusú háborúval állunk tehát szemben — írja — amely semmiben sem hasonlít a jelenlegihez, hanem a hadviselés új formájával, egy olyanal, amely a belső égésű motorokon alapul, amelyek lényegesen megnövelték a mozgékonytságot és a szállító kapacitást.”²

A sok pozitív és helytálló meglátás, elmélkedés mellett Fullernél is találunk szélsőséges és ellentmondó következtetéseket. Eltúlozta a harcokocsik és a gépesített csapatok szerepét. Bár maga is elismerte, hogy a felállítás költségei korlátozni fogják a gépesített hadseregek méreteit, mégis arra a következtetésre jutott, hogy a milliós tömeghadseregek kora lejárt. A gyors győzelem kivívására Fuller szerint egyedül csak a harcokocsik, illetve a gépesített csapatok képesek, amelyeket hivatásos katonákból szerveznek és állandó harcalkészületben tartanak, hogy bármikor támadó hadműveleteket kezdhessenek. Szerinte a „...felállítás költségei korlátozni fogják a gépesített hadseregek méreteit... Míg a világháborúban a gyalogosok milliói vettek részt, elképzelhetetlen, hogy a következő háborúban bármely ország néhány ezer harcokocsinál többet képes legyen harcba vetni... A harcot a jövőben a jelenlegi sorozással felállított hadseregek helyett magas képzettségű, hivatásos erők fogják megvívni. Ez nem jelenti természetesen azt, hogy a sorozás teljesen megszűnik, csupán annyit, hogy a sorozott katonák másodrendű szerepet fognak betölteni, kézben tartják azokat a területeket, amelyeket a gépesített erők az ellenségtől elragadtak.”³ Az általános mozgósítással szervezett tömeghadseregnek Fuller csak a harcokocsik által legyőzött ellenség területe megszállásának feladatát szánta. Művének harmadik fejezetében még szélsőségesebben fogalmaz: „...a gyalogság nagy tömegeinek alkalmazása nemcsak korszerűtlen, hanem egyszerűen haszontalan a gépesített fegyvernemekkel szemben.”

Fuller felismerte a repülőgépek hadászati és hadműveleti jelentőségét is: „Ez a fegyvernem, amely három dimenzióban tevékenykedik, önálló kategóriát képez, és majdnem korlátlan fejlődés előtt áll. Amikor a rádióirányítás tökéletes lesz, megjelennek a pilóta nélküli repülőeszközök — a valódi légi torpedók. Ez a fegyver újjáalakíthatja a hadviselés formáit a szárazföldön és a tengeren.”⁴ Ezt hangsúlyozva nagy fontosságúnak tartotta a harcokocsik és repülőgépek szoros együttműködését: „...a repülőgép és a harcokocsi egymást kiegészítik, és még hosszú ideig képtelen lesz egyik a másik nélkül tevékenykedni. A repülőgép felkutatja az ellenséges harcokocsikat és ezzel lehetővé teszi a saját páncélosok számára, hogy harcba bocsátkozzanak vele. A páncélosok viszont védik a légierő repülőtereit azzal, hogy megsemmisítik az ellenség páncélosait, illetve korlátozzák mozgásukat... A jövőben a hadviselésben az együttműködés a harcokocsik és repülőgép között sokkal fontosabbnak bizonyulhat, mint a harcokocsik és a gyalogság között.”

2 Uo. 56. o.

3 Uo. 54. o.

4 Uo. 64. o.

A másik kiemelkedő angol burzsoá katonai szakíró Liddell Hart volt. Nézetei sok tekintetben megegyeztek Fulleréival, azt az elméletet azonban nem osztotta, hogy a harckocsik egyedül is képesek a siker kivívására. Úgy vélte, a gépesített gyalogság és a harckocsik egy páncélos kötelékben való egyesítése és közös tevékenysége továbbra sem nélkülözhető. Olyan magasabbegységek kialakítását tervezte, amelyek egy-egy harckocsi (2 harckocsizászlóalj) és egy-egy „páncélos gyalogos” csoportot (3 gépkocsizó gyalogzászlóalj) foglalnak magukban, önjáró tüzérséggel megerősítve. Írásaiban erőteljesen hangsúlyozta a gyalogság teljes gépesítésének szükségességét. „Az előfeltétel a kis, páncélozott járművekre ültetett gyalogságra való átállás lenne — szögezte le. — Az egészséges emberi értelem azt diktálja, hogy a gépjárműveken levő emberek hamarabb elérhetnek egy pontra, mint a gyalog menetelők. A célt is nagyobb számban érhetik el — feltételezve azt, hogy elegendő jármű áll rendelkezésre. Az állásokban levő kisebb létszámú, de gyorsan megerősíthető gyalogság is előnyben van a számra nagyobb olyan ellenséggel szemben, amely elkésve érkezik be. Egyenesen megfoghatatlan lenne, ha egy jövőbeni háborúban nem használnánk ki a motoros szállítást a gyalogság mozgására.”⁵

Fuller és Liddell Hart elképzelései azonban szöges ellentétben álltak az „utolsó csata” doktrínáját valló hivatalos angol nézetekkel és munkáik az angol katonai körökben sem keltettek nagyobb visszhangot.

Felfigyeltek azonban a németek. A versaillesi békeszerződéssel korlátozott német hadsereg nem folytathatott nyílt kísérleteket a harckocsikkal, de a német katonai szakemberek gondosan tanulmányozták az azokkal kapcsolatos külföldi szakirodalmat. Így Liddell Hart több cikkét a német hadügyminisztérium lefordíttatta a hadsereg számára és azok élénk figyelmet keltettek. *Guderian*, a páncélos háború elméletének legjelentősebb német képviselője, elképzeléseinek kialakításánál figyelembe vette az angolok munkáit is.

„Senki sem tagadhatja — írta —, hogy ostobaság lenne, ha egy fegyvernemből nem akarnánk a benne rejlő legnagyobb teljesítményt kiaknázni... A páncélos csapatok napjainkban már egyáltalán nem a gyalogság kiegészítői.”

„Ha a harckocsikat a gyaloghadosztályokhoz szervezzük — szögezte le — akkor megakadályozzuk az erők összpontosítását a döntő térségben. Ilyen módon a harckocsik jelentős részét olyan terepen alkalmaznánk, ahol egyáltalán nem, vagy csak nagy nehézségekkel és súlyos veszteségekkel tevékenykedhetnének, arra kényszerítenénk őket, hogy a lassú és kis harci lehetőségű fogatolt tüzérség és a gyalogosok mozgásához igazodjanak: röviden — kiölnénk gyorsaságukat és ezzel az ellenség meglepésére és az ütközet sikerére táplált jogos reményünket. Megakadályoznánk tömeges alkalmazásukat, amelynek napjainkban még nagyobb jelentősége van, mint volt 1917—1918-ban.”

A támadás megszervezésénél legfontosabb alapelvnek a harckocsik harci lehetőségeinek számbavételét tartotta. Azt hirdette, hogy „A lövészeknek és a tüzéreknek kell a harckocsikhoz igazodniuk és nem fordítva... Az

⁵ Uo. 36. o.

a fegyvernem, amely korunkban a támadás fő erejének hordozója, igényt tarthat arra, hogy ezt az erőt saját törvényszerűségei szerint alkalmazzák. Ahol tehát a páncélosokat bevetik, ott ők alkotják a fő fegyvernemet és szükségleteikhez kell igazodniuk a többi fegyvernemeknek. Ezeknek kell együttműködni a harckocsikkal és igényeiket a legnagyobb csapásmérő erővel rendelkező fegyvernemhez kell igazítaniuk. A páncélosoknak az a legfontosabb feladatuk, hogy az alkalmazásukra kedvező sávban, az ellenség védelmét áttörve, gyors meglepő tevékenységgel kivívják a döntést.”⁶

Guderian a harckocsikat kizárólag csak támadásra kívánta alkalmazni. Védelemben való tevékenységüket egyenesen károsnak tartotta: „...a páncélos csapatok kifejezetten támadó fegyvernemet alkotnak. A védelmi és elhárító arcvonalon nincs mit keresniök.” Nézetei nagymértékben hatottak a német katonai vezetésre, amely felismerte a harckocsikban rejlő nagy lehetőségeket és általában elfogadta a guderiani elképzeléseket.

A németekkel és angolokkal egy időben foglalkozott a harckocsik várható alkalmazásának kérdéseivel az osztrák *Eimannsberger* tábornok is. Elméletét az 1934-ben megjelent „Harckocsiháború” című művében fejtette ki. Az említettekhez hasonlóan ő is a páncélos és gépesített csapatokat tartotta a jövő háborúja főszereplőjének. Kiemelte a hadművelati mélységbe irányuló csapás szükségességét és ennek végrehajtását a harckocsikra alapozta. Fullerrel ellentétben, a harckocsik jelentőségének fenntartása mellett, erőteljesen hangsúlyozta a gyalogság szerepének fontosságát is és sikraszállt gépesítésük és páncéltörő fegyverekkel való ellátásuk mellett. Véleménye szerint is azonban a hadművellet sorsát végső soron a harckocsik döntik el, amelyeket a harcászati feladatok megoldására dandárokba, hadművelati feladatokra hadosztályokba, illetve páncélos hadseregekbe javasolt szervezni.

Úgy vélte, a harckocsi-kötelékek alkalmasak arra, hogy az ellenség védelmét menetből — arcból mért csapással — törjék át.

A támadás tüzérségi biztosítását is a harckocsik lövegeire alapozta és ezért a meglepés érdekében elengedhetőnek tartotta a tüzérségi előkészítést is.

Fuller és Liddell Hart elképzelései mellett a harmincas évek első felében *Eimannsberger* gondolatai hatottak legjobban a harckocsik alkalmazásával kapcsolatos nézetekre. Munkájáról a Szovjetunióban is vitát rendeztek. Németországban Guderian egyenesen az ő könyvére hivatkozva igyekezett a hadsereg konzervatív vezetőit meggyőzni a harckocsik önálló és tömeges alkalmazását illetően. *Eimannsberger* elméletének kétségkívül sok pozitív vonása van. Határozottan kiállt a harckocsik meglepő és tömeges bevetése mellett. A hadművelati mélységben folyó tevékenység problémáinak megoldásával azonban nem foglalkozott részletesen, főképpen a harcászati mélység áttörésének kérdéseit vizsgálta.

A harckocsikat tartotta a főcsapás eszközének *de Gaulle* is.

A franciá hadvezetés védelmi elképzelései arra ösztönözték a technika

megnövekedett jelentőségét felismerő de Gaulle-t, hogy mind erőteljesebben bírálja ezeket a nézeteket. Már a harmincas évek elején több cikkben sikraszállt egy páncélos és gépesített csapatokból álló hadsereg felállítására mellett. Elképzeléseit 1934 tavaszán „Út a hivatásos hadsereghoz” című könyvében foglalta össze. Ebben azt javasolta, hogy az általa képzelt hadsereg állománya hivatásos katonákból álljon. A korszerű háború megnövekedett feladatai szerinte „...csak válogatott csapatok tevékenységével oldhatók meg... Azt az időt, amelyre a népek egy fenyegető veszély esetén a felkészülésre szüksége van, csak hű hivatásos katonák önfeláldozása biztosítja. Ebből következik — szögezte le —, mivel országunk a támadással szemben nyitottan fekszik, mivel meglepetéseknek van kitéve... nem engedhetjük meg magunknak, hogy az első csapások elhárításában hirtelen összeállított kötelékek bizonytalan feltartó erejére hagyatkozzunk. Elérkezett az idő, amikor tartalékosaink és sorállományunk tömegein, tehát a nemzeti véderő legfontosabb, ugyanakkor azonban lassan összpontosuló részén kívül — mely nehezen hozható mozgásba s csak a veszély legutolsó stádiumában kecsegtet nagy erőfeszítések árán hatékonysággal — *szükségünk van a manőver eszközeként egy mozgékony seregtestre, amely idővesztés nélkül képes működésbe lépni, tevékenykedni. Vagyis szükségünk van egy belsőleg szilárd, állandó hadseregre*, egy olyan erőre, amely a fegyverforgatást mesterien érti. Franciaország hivatásos hadsereg nélkül nincs biztonságban.”⁷

Az volt a véleménye, hogy Franciaországot a meglepő német támadástól csak egy ilyen hadsereg — és nem a Maginot-vonal — védheti meg. Hangsúlyozta, hogy a technika szerepének gyors ütemű növekedése nem maradhat hatástalan a hadsereg fejlesztésére sem. A modern technika ugyanakkor nagy szakértelmet követel, ezért a hadsereg állományát technikailag jól képzett katonákból kell kiállítani. Az ilyen gépesített hadsereg — alapította meg — rövid idő alatt döntő eredményre képes a nálánál nagyobb létszámú tömeghadsereggel szemben is: „Motor segítségével bármilyen sebességgel, bárhová eljuthatnak. A hadsereg maholnap csak láncfalas járműveken fog mozogni. Nincs ember, löveg, lőszer, nincs egy darab kenyér, amely ne ilymódon jutna el rendeltetési helyére... A döntő csapást a korszerű technika, a páncélozott járművek fogják végrehajtani. Ha ezen az úton haladunk... elkerülhetjük az állásháborút.”⁸

Korszerű hadseregének javasolt szervezése: hat páncélos és egy könnyű hadosztály, valamint a hadseregeközvetlenek. (A könnyű hadosztály szervezése lényegében megegyezett a páncélos hadosztályéval, ám tüzérdandár helyett gépesített tüzérezreddel és könnyű harckocsikkal rendelkezett.) Ezt a kb. 100 ezer főnyi, háromezer harckocsiból álló hadsereget alkalmasnak tartotta arra, hogy — többlépcsős hadműveleti felépítésben, 50 km szélességben támadva — áttörje az ellenség védelmét, napi 50 km-es ütemben támadjon és nemcsak harcászati, hanem hadműveleti, sőt hadászati feladatokat is megoldjon.

De Gaulle gondolatait ugyanúgy elutasították, mint Fullerét, vagy Liddell Hartét. Pétain marsall, az akkori francia katonai szaktekintélyek

7 Uo. 134—140. o.

8 Uo. (3.) 145. o.

egyike kijelentette: „...a harckocsi és a légierő nem változtatják meg a háború jellegét. Franciaország biztonságának alapja a megerősített arcvonal.”

Fuller, Liddell Hart, Eimannsberger és de Gaulle elképzeléseinek központjában a kis létszámú, harckocsikkal bőven ellátott hivatásos hadsereg gondolata állt. Hozzánk hasonlóan a német *Seeckt* tábornok is úgy vélte, hogy a jövő a kis hadseregeké. „Egy katona gondolatai” című, 1929-ben megjelent munkájában így vázolta a hadsereg vonatkozó elképzeléseit: „...A jövő háborújában, úgy ítélem meg, jól kiképzett, mozgékony, tehát kisebb hadseregek kerülnek alkalmazásra, amelyeket nagy mozgékonyosság jellemez. *Ezt nagy létszámú és kitűnő lovasság* beállításával, a motorizálás kihasználásával és a gyalogság fokozott menetképességével érik el. ...A hadseregek motorizálása a katonai fejlődés egyik legfontosabb kérdése. Egyes próféták már látni vélik, mint pótolja majd a lovast a motoros harcos... A gépjárműnek katonai szempontból két feladata van. Az első az, hogy új fegyvernemet alkosson, a második, hogy lövegek és anyagok szállítására szolgáljon... *A harckocsikból a gyalogság, lovasság, tüzérség mellé új csapat kel életre, de anélkül, hogy ezek bármelyikét is pótolhatná. A szállító gépkocsik helyesen és kellő mértékkel alkalmazva a lovashadosztályok erejét fokozhatják és kell is hogy fokozzák.*”⁹

A lovasság szerepének ez a nagymértékű kiemelése Seecktnél azon alapult, hogy a versaillesi békeszerződés megtiltotta a németeknek harckocsicsapatok felállítását, így a hadműveleti siker gyors kifejlesztését csak a lovassággal képzelhette el. Nézeteit azonban 1935-től kezdve a hivatalos elvek messze meghaladták.

A korszerű technikával ellátott, hivatásos katonákból álló hadsereg gondolata végső soron nem valósult meg. Feltételeit egy országban sem tudták megteremteni. A kis létszámú hadsereg, hogy a teoretikusok által elképzelt feladatait végrehajthassa, olyan nagy mennyiségű technikát és üzemanyagot igényelt, amelyet a gazdasági válságból lassan kilábaló kapitalista országok visszaesett termelése nem tudott előállítani. Az adott korszakban a tömegek műszaki ismereteinek színvonala is alacsony volt és ez nem tette lehetővé a technikailag jól képzett személyi állomány kiállítását sem.

A katonai szakemberek másik csoportja a harckocsikkal ellentétben az önálló légierő kötelékébe szervezett repülőgépek tömeges alkalmazásával képzelte el a jövő háborújában a döntés elérését. Úgy vélték, hogy a légierő nagy mélységre ható meglepő csapásaival nemcsak hadműveleti, hanem hadászati sikerek kivívására is képes lesz.

Elsőként az olasz *Giulio Douhet* tábornok foglalkozott a légierő önálló alkalmazásának kérdéseivel és megalkotta a „korlátlan légi háború” elméletét.

Elképzeléseit 1921-ben megjelent „Légi uralom” című munkájában fejtette ki, amelyhez 1927-ben pótlólag második részt is írt („Az 19... évi háború”). „A világháború — állapította meg — az anyag technikai töké-

⁹ Uo. (3.) 172. o.

letlensége folytán nem adhatott választ arra a kérdésre, vajon a légierő valóban hadműveleti szinten befolyásolhatja-e a hadviselést? Napjainkban adva vannak a légierő hadászati eredményességének feltételei.”

Elméletének vezérfonala: védelem a szárazföldön — tömeges támadás a levegőben. A szárazföldi erők — szerinte — nem képesek nagy mélységű csapást mérni az ellenségre, a védelem tűzereje, az erős páncéelhárítás és a műszaki akadályok tömege megghiúsíthatja a gyalogság és vele együtt a páncélos és gépesített csapatok támadását. Ezért a csapást a levegőbe kell áthelyezni és önálló légihadseregekkel kell végrehajtani. „A légierő — írta Douhet — megteremtette a »légi háború« teljesen új fogalmát és robbanóanyagokon kívül vegyi anyagokat, mérgező baktériumokat is szállíthat az ellenség területének bármely pontjára.” A légierő által vívott háború „...független a földtől, hatása majdnem *korlátlanul* kiterjedhet az ellenséges terület egészére.”¹⁰

A háború — szól jóslata — a légierő csapásaiból fog állni, amelyek elpusztítják az ellenség létfontosságú célpontjait, vagy megbénítják tevékenységét, súlyos veszteséget okoznak a hátország lakosságának és esetleg forradalmi megmozdulásokat idézhetnek elő, amelyek oda vezethetnek, hogy a tömegek saját kormányukat a háború abbahagyására kényszerítik.

A szárazföldi és a tengeri erőnek másodlagos szerepet szánt. Feladatukat elsősorban a légierő által kivívott siker teljessé tételében, az ellenség területének megszállásában látta: „...a szárazföldi hadsereg és flotta viszonylagos értéke elmarad a légierő értéke mögött. Természetesen nem állítom, hogy ezeket holnapra fel kell számolni... azt állítom egyelőre csupán, hogy a leggyorsabban törekedni kell fokozatos anyagi, gazdasági, technikai és stratégiai leépítésükre, illetve ezzel egyidejűleg a légierő egyre fokozódó kiépítésére. Minél határozottabban közelítünk e szélső értékek elérése felé, annál közelebb jutunk a holnap valóságának követelményeihez.”¹¹

A győzelem kivívásában elengedhetetlennek tartotta a hadászati kezdeményezés megragadását, melynek legfontosabb követelményeként a légiuralom megszerzését tekintette. „A légiuralom megszerzése azt jelenti: győzni! A levegőben alulmaradni reménytelenül vereséget jelent... A légiuralom megszerzéséért — vonta le végül a következtetést — azért, hogy az ellenséget a repülésben, illetve légierőjének alkalmazásában megakadályozzuk, meg kell fosztanunk minden lehetőségtől és részben a levegőben, de nagyrészt a támaszpontokon a műhelyekben, döntő pusztítást kell végeznünk hadászati, harcászati és gazdasági jellegű mögöttes területein. Ezt pedig csak a levegőből, csak az ellenséges ország mélységében végezhetjük és megvalósítására éppen ezért egyedül a légierő alkalmas. Légiháborús programunk legközelebbi határozott követelménye tehát továbbra is olyan légierő megteremtése, amely ezekre a feladatokra minden tekintetben alkalmas.”¹² Douhet elmélete világszerte éveken át tartó heves vitát váltott ki katonai körökben. Hívei „a XX. század Clausewitzé-

¹⁰ Szemelvények a burzsoá katonai teoretikusok műveiből. (1.) Douhet: A légiuralom. (a ZMKA kiadása, 1971.) 6. o.

¹¹ Uo. 12. o.

¹² Uo. 11. o.

nek”, „a levegő Schlieffenjének” nevezték, ellenfelei viszont végletesen egyoldalúnak tartották tanait. Nem kétséges, hogy a légierő szerepének túlbecsülése és az a felfogás, hogy egyedül is képes a háborús győzelem kivívására, nem állja meg helyét. Nem hallgatható el azonban az sem, hogy ő volt az első burzsoá katonai teoretikus, aki felismerte a repülőgépek előtt álló lehetőségeket és nagy előrelátással megkísérelte meghatározni a légierő fejlődésének útját, kiképzésének, harci tevékenységének, anyagi biztosításának kérdéseit.

A két világháború közötti burzsoá teoretikusok jelentős eredményeket értek el a hadművészet egyes kérdéseinek kutatásában, a jövő háborúja várható képének megrajzolásában. Legdöntőbb hiányosságuk azonban, hogy vizsgálatuk egyoldalú volt. Úgy vélték, az új harceszközök egyedül is képesek lesznek hadászati sikerek elérésére. Felismerték a haditechnika megnövekedett jelentőségét, de sokszor olyan eredményeket vártak tőle, amelyek meghaladták teljesítőképességét.

A technikai fejlődés adta lehetőségek teremtették meg a gyors lefolyású, minden területre kiterjedő háború, vagy ahogy sok teoretikus nevezte, a „villámháború” és a „totális háború” gondolatát is.

A második világháború utáni szakirodalom sokáig mindkettőt sajátosan német elméletnek tartotta. Ez arra vezethető vissza, hogy a villámháborút jellemző tömeges páncélos és légicsapásokat a németek valószínűsítették meg először a gyakorlatban. A totális háború eszméjét is *Ludendorff* német tábornok vetette fel elsőként a burzsoá teoretikusok közül. Abból indult ki, hogy a korszerű hadviselés kiterjed a hadban álló országok egész területére, ezért minden erőforrást a háború szolgálatába kell állítani. Mindez azonban nem bizonyítja ezeknek az elméleteknek sajátosan német voltát. *A villámháború és a totális háború gondolata a háború gépi korszakának körülményeiből ered, amelynek sajátosságait a szovjet, angol, francia és olasz teoretikusok is felismerték.* Valamennyien jól látták, hogy a technikai lehetőségek fokozódásával párhuzamosan növekszik a gyors döntés igénye és lehetősége, valamint ezzel együtt a gazdaság, illetve a lakosság mindent átfogó — totális — erőfeszítésének szükségessége. *Frunze*, a kimagasló szovjet katonai teoretikus és hadvezér, *Ludendorff* előtt tíz évvel már megállapította, hogy a jövő háborúját nem hadseregek vívják, hanem népek, hogy a háború igénybe veszi a hadviselő felek minden erőforrását és a háború mindent átfogó (totális) jellegű lesz.

A két világháború közötti időszak hadművészeti problémáinak kutatásában széles körű munkásságot fejtettek ki a fiatal szovjet állam katonai teoretikusai is. A szovjet hadtudomány képviselői is vizsgálták az elkövetkezendő háború jellegét és várható lefolyását. Elképzeléseik alapgondolata, hogy a háború hadászati eredményeit már nem a harcászati, hanem a hadműveleti sikerek határozzák meg. Emiatt fokozott figyelmet szenteltek a hadművészeti problémákon belül a hadműveletek elméleti, gyakorlati kérdéseinek. A hadműveleti kérdések kutatásánál a front- és hadsereg-típusú seregtestek tevékenységét vizsgálták. Ebből kiindulva igyekeztek megtalálni az erők és eszközök alkalmazásának legeredményesebb formáit, a főirányban való tömeges ütközetbe vetésük lehetőségeit, a

legcélszerűbb hadművelleti felépítés kialakításának módjait, valamint a manőverezőkéesség és mozgékonyaság fokozásának módszereit. Tökéletesítették a hadműveletek anyagi-technikai biztosítását, a csapatok együttműködését és vezetését.

A szovjet hadtudomány *Marx, Engels* és *Lenin* elméleti munkásságára és a világháborúban, valamint főleg a polgárháborúban szerzett tapasztalatokra támaszkodott. Első és a legkiemelkedőbb képviselője *Frunze* volt.

Műveiben az új típusú szocialista hadsereg szervezeti kérdései mellett nagy figyelmet szentelt a Szovjetunió és a kapitalista világ közötti esetleges háború kérdéseinek. E háborúnak szerinte három alapvető jellemvonása lesz. *Elsőként* a háború totális jellegét domborította ki:

„A háború — írta — mindent átfogó, határozott döntésre törekvő jellegű lesz. Nem egyedül a hadsereg, hanem az egész nép vívja. Minden erőforrás igénybevételét követeli, életre-halálra megy és minden tekintetben, még békeidőben fel kell rá készülni.”¹³

Frunze a burzsoá katonai teoretikusokat messze megelőzve már 1925-ben leszögezte: „... Az arcvonal és a hátország kapcsolatainak napjainkban sokkal szorosabbnak, közvetlenebbnek és kiterjedtebbnek kell lennie. Az arcvonal életét és munkáját minden pillanatban a hátország munkája és állapota határozza meg és ebben az értelemben a *hadviselés súlypontja az arcvonalról hátrafelé, a hátország irányába tolódik el*... Az arcvonal, mint a közvetlen hadműveletek övezete, már nem eleven sorompó többé, amely elzárja az ellenség útját a hátországba. Ha már most a hadviselés közvetlen súlya az egész népre, az egész országra nehezedik, ha a hátország ilyen jelentőségre tesz szert a hadműveletek általános menetében, akkor természetesen az a feladat lép előtérbe, hogy a hátországot még békeidőben minden oldalról tervszerűen felkészítsük.”

A *második* sajátosság *Frunze* szerint a háború elhúzódó jellege: „Ha a legerősebb ellenfelek ütköznek meg egymással, nem lehet egy csapással döntést elérniük. A háború hosszan tartó és elkeseredett küzdelem jellegét ölti, amely a hadviselő fél egész gazdasági és politikai alapját próbára teszi. Ez azt jelenti, hogy a *villámhadászatról, a döntő csapások hadászatairól a kifárasztás hadászataira térnek át*.”¹⁴

Frunze azonban ezt a jelenséget nem megváltoztathatatlan törvényszerűségnek fogta fel. Hangsúlyozta, hogy a kapitalista országok belső elmentmondásainak kiéléződése, az osztályharc fokozódása gyengíti a burzsoá államok katonai erejét és ebben az esetben lehetséges a gyors döntés. „Minél jobban kiéléződik az osztályellentét az ellenség táborában — emelte ki — annál előnyösebb ez a stratégia, annál kedvezőbb kilátás van a sikerre. De ugyanakkor továbbra is érvényes marad, hogy hosszú és szívós háborúra kell felkészülnünk. Mivel két ellentétes világ összeütközéséről van szó, ez élet halál harcot jelent.”

A győzelem, a támadás gyors sikere, a minél nagyobb fokú manőverezőkéességtől függ. Ezért *Frunze* az eljövendő háború *harmadik* fő sajátosságaként a magas fokú manőverező jelleget emelte ki. „Ebből követ-

13 M. V. *Frunze* válogatott művei. Budapest, 1959. II. k. 173. o.

14 Uo. 172. o.

kezik — vonja le a tanulságot —, hogy hadseregünket a legnagyobb aktivitás szellemében kell nevelnünk, elő kell készítenünk arra, hogy erélyes, határozott és bátor támadó hadműveletekkel hajtsa végre feladatait... Parancsnokainkat főképpen a manőverezés szellemében kell nevelnünk és a Vörös Hadsereg egész állományát meg kell tanítani a manőverek gyors és tervszerű végrehajtásának művészetére.”¹⁵

Mindezeket figyelembe véve meghatározta a szovjet hadművészet leglényegesebb vonásait: a csapatok határozott, aktív tevékenységét, a lendületes előretörést, a hadműveletek mozgékonyágát és manőverező jellegét. Az állásharcot másodlagosnak és kényszermegoldásnak tartotta. Azt vallotta, hogy a fő harcmodor a támadás a manőverek alkalmazásával, a védelem csupán ideiglenes lehet és legfontosabb feladata a támadásba való átmenet feltételeinek megteremtése lesz.

Frunze munkássága megszabta a szovjet hadtudomány elméleti kutatásainak irányát. A szovjet katonai teoretikusok az ő gondolatait fejlesztették tovább és fokozott figyelmet fordítottak a hadműveletek, a hadművelati művészet elméleti kérdéseinek tisztázására, illetve kimunkálására.

1929-ben jelent meg *Triandofilov* munkája „A korszerű hadseregek hadműveleteinek jellege” címmel.

Triandofilov elsősorban a csapásmérő összefegyvernemi hadsereg tevékenységén keresztül vizsgálta a hadművelati művészet egyes kérdéseit. Részletesen elemezte a hadsereg menetének, az ütközet kibontakozásának és lefolyásának, a széles arcvonalon folyó támadásnak, az áttörésnek és az egymás utáni folyamatos hadműveleteknek a problémáit. Megállapította, hogy a zárt, összefüggő arcvonalak létrejöttével az áttörés jelentősége nagy mértékben megnövekedett. „Napjainkban — írta —, amikor lehetőség van arra, hogy 3—5 nap alatt az arcvonal egy szakaszára 10—15 hadosztályt átdobjanak, a nagy áttörések végrehajtása rendkívül bonyolulttá vált. Ma az áttörés csak akkor járhat eredménnyel, ha sikerült lekötni az ellenség erőinek jelentős részét, ha a csapás iránya az áttörő csapatokat kedvező hadművelati helyzetbe hozza az ellenség más arcvonalához viszonyítva, és ha a csapásmérő csoportosítás kijut azokra az utakra, ahonnan ki lehet fejleszteni a csapást az ellenség szárnyára és hátába.”¹⁶

Az első csapással Triandofilov szerint az adott arcvonalszakaszon levő ellenséges erőknek felét, de legalább egyharmadát szét kell zúzni. Az ellenségnek, ha sikeres ellencsapást akar indítani, legkevesebb 15—20 hadosztályt kell összpontosítani. Erre egy 60—65 hadosztállyal rendelkező hadsereg nem képes.

Triandofilov ezzel bebizonyította, hogy az átszervezett szovjet hadsereg a várható ellenséggel, azaz a lengyel, román burzsoá csapatokkal, illetve a balti államok fegyveres erőivel szemben — miután ezek hadosztályainak száma nem éri el ezt az erőt — sikeresen veheti fel a küzdelmet.

¹⁵ Uo. 24—25. o.

¹⁶ Szemelvények a szovjet katonai teoretikusok és katonai írók műveiből (1917—1960) (a ZMKA kiadása 1969.) 92. o.

A csapásnak az ellenség mind nagyobb mélységére kell kiterjednie. Megállapította: „A korszerű hadseregek védelmének mai mélysége mellett a megkerülést olyan mélyre kell irányítani, hogy az ne csak a védelem szárnyának egyszerű visszaszorítására vezessen. A nagyméretű csapásnak nemcsak közvetlenül a harcászati mélységet kell átfognia, hanem az egész arcvonalat, a hadseregtaglalékokkal együtt, hogy lekösse az ellenség egész erejét. Mélységének a 35—50 km-t legalább el kell érnie. Végrehajtására négy-öt hadtestet kell kijelölni, megfelelő mennyiségű lovassággal és gépkocsin szállított csapatokkal.”¹⁷

Triandofillov a harckocsikat még csak a harcászati mélység áttörésénél, a gyalogság közvetlen támogatására vette figyelembe. A hadműveleti sikert a lovasság tömegének nagymélységű tevékenységétől várta. (A szovjet szabályzat 1927-ben a hadsereglovasság körülbelül 100 km mélységű előretörésével számolt.)

Triandofillov munkásságát *Isszerszon* fejlesztette tovább. Vizsgálatának középpontjába ő is a hadműveleti művészet kérdéseit állította. A hadművészet új ágának történeti fejlődését elemezve megállapította, hogy a technikai fejlődés, a gépi korszak törvényszerűen vezetett a hadműveleti művészet kialakulásához. Felismerte, hogy az új korszakban a győzelem kivívásának legfontosabb követelménye a hadműveleti siker kifejezése a mélységben, és hogy erre a lovasság már nem, hanem csak a páncélos és gépesített csapatok képesek. Bizonyította, hogy a harckocsi- és gépesített magasabbegységek, valamint a légierő a korszerű háborúnak olyan hatalmas eszközei, amelyek a mélységbe mért csapást nemcsak lehetővé, hanem szükségessé is teszik. Ez a kor követelménye. Rámutatott, hogy a védelem erőinek állandó növekedése és mély kiépítettsége megköveteli a támadó csoportosítás mély felépítését, hogy a csapás ereje fokozható legyen. „... világosan és egyértelműen ki kell mondanunk — írta —, hogy a győzelem azé lesz, aki a mélységbe mér csapást.” Kijelenti továbbá, hogy a korszerű viszonyok között a fegyveres erők létszáma még jobban megnövekszik és nincs létjogosultsága a kis hadseregekről szóló elméleteknek.¹⁸

A nagy mélységben kibontakozó hadműveletek a csapatok vezetésének új módszereit is követelik. „A parancsnoknak — hangsúlyozta *Isszerszon* — az áttörés arcvonalához közel telepített hadműveleti vezetési ponton kell tartózkodnia, így... közvetlen közelségbe kerül a helyzettel és érezni fogja az arcvonal érverését. A törzs vezető hadműveleti része állandóan a hadseregparancsnok közelében tartózkodik. A második rész a mélységben helyezkedik el és szabályozza a mély hadműveleti felépítés magasabbegységeinek mozgását. A törzs harmadik része a hadtápterületen települ, kb. a vasúti kirakóállomások vonalában és irányítja az utánpótlás egész mechanizmusát a hadművelet teljes mélységére. Így tehát a hadművelet vezetése is mélyen lépcsőzött lesz.”¹⁹

Ezeket a gondolatokat tette magáévá és fejlesztette tovább *Tuhacsevszkij*, a Szovjetunió marsallja is.

17 Uo. 93. o.

18 Uo. 64. o.

19 Uo. 67. o.

Tuhacsevszkij elsősorban a hadművelati siker kifejlesztésének lehetőségeit vizsgálta. Az ellenség védelmének áttörésére — figyelembe véve, hogy a várható ellenségnek nem lesznek szabad szárnyai — az arcból mért csapást tartotta célravezetőnek, amely a főirányban az erők és eszközök döntő fölényét, különösen a harcokocsik, a tüzérség és a légierő tömeges alkalmazását követeli. A hadművelati siker megteremtésének feladatát a döntően gépesített csapatokból álló, úgynevezett „sikerkifejlesztő lépcsőre” bízta.

A hadművelati mélységbe való kijutás létrehozza az ellenség bekerítésének lehetőségét is. Ehhez megfelelő módon bénítani kell az ellenség tartalékainak mozgását. Ezt a feladatot a légierő csapásaival és hadművelati légideszant csapatokkal gondolta megoldani. A hátszág bénítása, a mélységben levő ellenséges erők egész összehangolt rendszerének felदारabolása Tuhacsevszkij szerint végrehajtható légideszantok segítségével, melyeket a front-, hadsereg-, hadtesttartalékok elhelyezési körletei között kell ledobni. Vasutakat, utakat igen könnyen lehet elfoglalni és szétrombolni még kis erőkkel is, ezenkívül mélyen tagolt rombolási zónákat kell képezni, amelyek leküzdése és helyreállítása az ellenségtől sok időt vesz igénybe. „Ha mindezekhez még hozzávesszük a maradó hatású mérgező anyagok alkalmazásának lehetőségét, akkor ezeknek a csapatoknak a jelentősége még jobban szembetűnik... A szétdarabolt ellenségnek a mélységben való megsemmisítését és a siker kiaknázását — szögezte le Tuhacsevszkij — a gépesített egységek fogják végrehajtani... Az új harceszközök új formákat, teljes és gyökeres átállást követelnek. Aki ezt az átállást átalussza, lehet, hogy többé nem is ébred fel.”²⁰

A szovjet katonai teoretikusok munkássága végső soron az úgynevezett „mély hadművelat” elméletének kialakításához vezetett. Ez az elmélet megfelelt a korszerű háború követelményeinek, a fegyveres küzdelem várható jelenségeinek, a legújabb technikai eszközökkel ellátott tömeghadsereg alkalmazásának. Lényege, hogy a támadó feladatot csak az ellenség védelmének teljes mélységére kiterjedő megsemmisítő csapásokkal lehet megoldani. Végrehajtását a következőképpen tervezték:

A hadművelati felépítés első lépcsőjeként „légi lépcsőt” szerveztek, amely a front és a hadsereg légierőjéből és légideszantcsapatokból állt. Feladata a hadművelati mélység bénítása és a tartalékok előrevonásának megakadályozása.

A második hadművelati lépcsőt, az úgynevezett „rohamlépcsőt”, a csapásmérő hadsereg harcokocsikkal és tüzérséggel megerősített lövészhadtestei alkották. Feladatuk a harcászati mélység rövid idő alatti áttörése és a hadművelati mélységbe való gyors kijutás biztosítása.

A harmadik, a „sikerkifejlesztő lépcső” kapta a legfontosabb feladatot, a hadművelati siker kifejlesztését. Állományába gépesített és lovashadtestek tartoztak, amelyek a hadművelati mélységben kijelölt terepszakaszkáról kerültek ütközetbe vetésre.

A „mély hadművelat” elméletének megalkotása és elveinek szabályzatokban való lefektetése a szovjet hadművészet fontos eredménye volt. Kiutat mutatott az állásháború zsákutcájából és lehetővé tette a gyors,

20 Uo. 19. o.

manőverező hadműveletek végrehajtását. A személyi kultusz kialakulásával azonban sok meghatározását kétségbe vonták, mert kidolgozásában olyan katonai vezetők is részt vettek, akik később a koncepciók perekben szerepeltek. A mély hadművelet elmélete, annak szervezési és alkalmazási kérdései lekerültek a kutatás napirendjéről.

A haditechnika gyors fejlődése, a légierő, a páncélos és gépesített csapatok növekvő harci ereje, a fegyveres erők új lehetőségei megnövelték az ellenség területére való váratlan betörések és a háború rövid idő alatti befejezésének kilátásait. Ilyen körülmények között előtérbe kerültek a *háború kezdeti időszakának kérdései*. Ez a kifejezés csak az első világháború után jelent meg a katonai szakirodalomban. Az a feltételezés, hogy az új haditechnikai eszközök tömeges alkalmazásával már a háború kezdetén érzékeny csapás mérhető az ellenség erőire, már a háború kezdetén lényegesen megváltoztatta a csapatok hadászati összpontosításának és felvonulásának körülményeit, következőképpen tevékenységük egész jellegét. Ezért kerültek előtérbe mind a szovjet, mind a nyugati katonai szakemberek munkáiban a háború kezdeti időszakának problémái.

A különböző katonai szakírók különféleképpen elemezték és értékelték a jövő háború kezdeti időszaka eseményeinek valószínű jellegét. Annak ellenére azonban, hogy több pontban nézeteltérés volt közöttük, a szerzők többsége egyetértett abban, hogy *a háború kezdeti időszakán azt a rövid időközt kell érteni, amely a hadüzenetet a felek főerőinek részvételével végrehajtott első nagy hadművelettől elválasztja*.

A katonai teoretikusok ennek eseményei közé az alábbiakat sorolták:

- a hadüzenet; a hadsereg, valamint a flotta mozgósítása;
- a mozgósítás biztosításával és a csapatok összpontosításával összefüggő hadműveletek (határmenti ütközetek);
- a csapatok hadászati összpontosítása az államhatáron és a flotta erőinek összpontosítása azokon a támaszpontokon, amelyekről a harcselekmények során legjobban alkalmazhatók;
- a főerők felvonulása a haditerv szerint és az első döntő hadműveletek megindulási helyzeteinek elfoglalása.

Ezen az elméleten nagyon érződik, hogy a tartalom meghatározásánál a szakírók az első világháború kezdetének eseményeire támaszkodtak.

A harmincas években lényegesen módosult a „háború kezdeti időszakának” fogalma. A módosítás abból származott, hogy mindenütt már békeidőben olyan harcra kész hadseregeket igyekeztek szervezni, amelyek lehetővé teheték a háború meglepetésszerű megkezdését, az aktív hadműveletek azonnali megindítását, nemcsak a levegőben, hanem a földön is.

E változásokat visszatükrözte az a „Hadműveleti szótár” is, amelyet a Vörös Hadsereg Vezérkari Akadémiája 1940-ben adott ki.

„A háború kezdeti időszaka a korábbi értelmezés szerint — olvassuk ebben a szótárban — a hadüzenet és az első hadműveletek megindulása közti időszak. A korszerű (mai) háborúban rendszerint nincs hadüzenet, ezeket egyszerűen elkezdi a hadműveletekre bizonyos mértékben már felkészült fél. Ezért a háború kezdeti időszakán ma már azt az időt ért-

hetjük, amely a harci tevékenység megkezdése és a fegyveres erők zömének hadműveleti alkalmazása között telik el.”

A katonai teoretikusok és a szakírók zöme azt többé-kevésbé jól látta, hogy a kezdeti időszakban folyó tevékenység meghatározhatja az egész háború lefolyását. Azt is helyesen értékelték, hogy mindez más lesz, mint az első világháborúban volt. Általában az a vélemény alakult ki, hogy a gyors döntés az ellenség területére való váratlan betöréssel érhető el és ebből a célból, illetve ennek megakadályozására állandóan fegyverben kell tartani az erre kijelölt úgynevezett „fedező” hadsereget. E hadsereg feladata végrehajtásának formáit azonban különbözőképpen képzeltek el. A francia *Allehaut*, a szovjet *E. Silovszkij* és *M. Tyihonov* úgy vélték, hogy a fedező hadseregek fő feladata az ellenség területén hadászati szempontból kedvező terepszakaszok birtokba vétele és tartása mindaddig, míg a mozgósítással felállított főerők beérkeznek és megindítják a döntő hadműveleteket. Ez annál gyorsabban és biztosabban megtörténik, minél gyorsabban hajtják végre a mozgósítást. Erre lehetőséget ad, ha a mozgósítást már a háború előtt, az úgynevezett „veszélyeztetettségi időszakban” megkezdik. Az ellenséges mozgósítás megakadályozására viszont haladék nélkül meg kell indítani a támadást. A feladat tehát — mint *M. Tyihonov* írta — „...észrevétlenül és gyorsan olyan erőt létrehozni, amely lehetőséget nyújt nemcsak a határ átlépésére és a harctevékenység megindítására, hanem az ellenség szétfűzésének megkezdésére, illetve befejezésére is, még mielőtt az a mozgósítást végre tudná hajtani.” Ez az elmélet felelt meg a hadászati elgondolásoknak, ez volt a korszerű, de a hivatalos állami doktrína nem fogadta el. Úgy vélték, még 1940-ben is, hogy a Szovjetunió ellen nem kezdődhet a háború hadüzenet nélkül és lesz idő a tervszerű mozgósításra, a főerők felvonultatására.

Más következtetésre jutott a szovjet *V. Melikov* és *R. Eidemann*. Azt az elképzelést, hogy a háború kezdeti időszakát a „fedező”, vagy ahogy *Melikov* nevezte, „a betörésre szolgáló hadsereg” hadműveletei fogják jellemezni, elfogadták, de ezeket nem akarták még a mozgósítás előtt megindítani. Úgy vélték, hogy előbb mozgósítanak és a főerők szétbontakoznak, majd csak azután kezdődnek a határozott és döntést kereső hadműveletek.

Lényegében hasonló nézeteket vallott a francia *Culman* is. Úgy vélte, hogy a fedező hadseregek elsődleges feladata az ellenség támadásának megállítása és a védelem stabilitásának biztosítása. Ezalatt bontakoznak szét a főerők és indul meg az ellentámadás. A Szovjetunióban és Franciaországban is ez az elképzelés vált a hivatalos nézetek alapjává.

A német katonai elmélet a fedező hadseregek gondolatát elvetette és a kezdeti hadműveleteket hadüzenet nélkül, azonnal a főerőkkel tervezte megindítani. „...a holnap hadászatának — hangsúlyozták a német teoretikusok — arra kell törekednie, hogy az összes meglévő erőket a háború megkezdésének első napjaira összpontosítsa. El kell érni, hogy a váratlan támadás hatássósága olyan legyen, hogy az ellenséget megfossza a védelem megszervezésének lehetőségétől. Más szavakkal: a háborút hatalmas erőkkel, meglepően kell megkezdeni és rövid idő alatt jelentős eredményeket elérni.”

A két világháború közötti időszakban tehát a hadművészet fejlődésében számottevő eredmények születtek. A technika fejlődése új harceszközök megjelenéséhez vezetett, ez minőségi változást hozott a fegyveres erők szervezésében és átalakította a háború, a hadművelet és a harc megvívásának módjait.

Új haderő- és fegyvernemek jelentek meg. Megnőtt a csapatok tűz- és csapásmérő ereje, mozgékonyasága.

Az egyes országok nagy létszámú, többé-kevésbé korszerűen felszerelt hadseregeket tartottak fegyverben, amelyek képesek voltak váratlan, nagyerejű csapásokra.

Mind a szovjet, mind a burzsoá katonai szakemberek igen sok hadművészeti problémát oldottak meg. A szovjet teoretikusok különösen a hadműveleti művészet elméleti kérdéseinek kimunkálásában értek el figyelemre méltó eredményeket. Kialakították a korszerű hadműveletek szervezésének és a benne részt vevő csapatok, seregtestek vezetésének tudományos elméletét és gyakorlatát, amely a második világháborúban tovább fejlődött, és mint a hadművészet második jelentős ága, minden vonatkozásban létjogosultságot nyert.